

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Haziran 2020, 3(1), 39-59

Geliş: 04.06.2020 | Kabul: 22.06.2020 | Yayın: 29.06.2020

Türkiye’de Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde İslamofobik Söylem

Mustafa TEMEL*

Öz

Küresel bir problem haline gelen İslamofobinin yaygınlaşmasında kitle iletişim araçlarının etkin bir rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Bu durum neticesinde İslam’a ilişkin negatif söylemler artmakta; Müslümanlar, toplumsal yaşamda çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Özellikle Batı toplumlarında bu şekilde belirginleşen İslamofobi; Türkiye gibi nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerde farklı şekillerde görünür olmaktadır. İslamofobi, bu ülkelerde Batı’daki gibi sosyo-psikolojik bir olgu olmakla birlikte daha çok politik bir görünüm arz etmektedir. Bu görünümün ise basın-siyaset ilişkileri çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilir. Bu çalışmada Türkiye siyasi tarihinde (1923-2000 arası) İslam ile ilgili kavramların yazılı basın araçlarında görünür olduğu dönemler incelenmiş; basın araçlarının İslam, Müslümanlar ve İslami kavramlar ile ilişkili tutumları incelenmiştir. Literatür tarama/değerlendirme ve betimleme yöntemleri ile hazırlanan araştırma sonucunda Türkiye’de basının, tarihsel süreçte siyasal amaçlarla örülen bir İslamofobik söylem/dil ürettiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam Karşıtlığı, Oryantalizm, Medya, Siyaset

Islamophobic Discourse within the Frame of Press-Power Relations in Turkey

Abstract

It is possible to state that mass media has played an active role in the spread of Islamophobia, which has become a global problem. As a result of this situation, negative discourses towards Islam are increasing and the Muslims face several problems in the social life. Islamophobia, which becomes evident especially in Western societies in this way; becomes apparent in several forms in countries where majority of the population consists of Muslims, like Turkey. Islamophobia is a socio-psychological phenomenon in these countries like in the West, but it rather presents a political appearance. It can be stated that this appearance is shaped within the frame of press-politics relations. In this study, the periods of Turkish political history in which the concepts related to Islam were apparent in written press tools (between 1923-2000) were examined, and the attitudes of press tools related to Islam, Muslims and Islamic concepts were examined. As a result of the research which was prepared with the methods of literature review/evaluation and description, it was expressed that the press in Turkey has produced an Islamophobic discourse/language intertwined with political objectives within the historical process.

Keywords: Islamophobia, Anti-Islamism, Orientalism, Media, Politics

ATIF: Temel, M. (2020). Türkiye’de Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde İslamofobik Söylem. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 3(1), s. 39-59.

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, e-mail: mustafatemel@erciyes.edu.tr | orcid.org/0000-0003-0828-0660

1. Giriş

İslamofobi kavramı, İslam ve fobi kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. 11 Eylül 2001 olaylarından sonra uluslararası gündemi meşgul eden ve siyasal/sosyal/politik alanlarda daha görünür bir hale gelen İslamofobi, Yunanca yabancı düşmanlığını ifade eden xenophobia kelimesinden türemektedir. Bu bağlamda İslamofobi kavramı, İslam’a ve Müslümanlara karşı duyulan negatif duygu ve düşünceleri ifade etmektedir. Herhangi bir gerçekliğe dayanmadığı halde İslam’dan ve Müslümanlardan çekinme, korkma ve kaçma içgüdüsünü ifade eden İslamofobi (Hıdır, 2007, s. 82-83), Müslümanların din özgürlüğünü ve sivil hürriyetini, insan haklarını ihlal eden; ayrımcılığa, ön yargılara ve nefret suçlarına yol açan tahrik edici söz ve eylemler olarak tanımlanmaktadır (Esposito, 2013, s. 27-31).

Müslümanların; ön yargı, ayrımcı politikalar sebebiyle gündelik hayatta problemler yaşamasına, toplumsal ve siyasal hayattan dışlanmasına sebep olan sosyo-psikolojik bir olguyu ifade eden İslamofobinin arka planında ise anti-İslamist bakış açısı bulunmaktadır. Anti-İslamizm Batı toplumlarında Müslümanlara karşı gösterilen korku, nefret, aşağılama ve ithamları ifade etmekte ve özellikle medya ve siyaset alanında İslam’a yönelik bilinçli, örgütlü ve kasıtlı bir düşmanlığı dillendirmektedir. Dolayısıyla anti-İslamizm, İslamofobiyi kıskırtan bir bakış açısıdır (Canaan ve Hıdır, 2007, s. 10-11).

İslam karşıtlığının, İslamofobik söylem ve eylemlerin oluşmasında ise medya araçları etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle uluslararası medyada izlerini görebileceğimiz İslamofobik söylemler, birçok konudan hareketle üretilmekte ve çeşitli sosyal/siyasal/teolojik kazanımlar amaçlamaktadır. Medya ve İslamofobi çalışmaları’ da, özetle kitle iletişim araçlarının İslam’ı olumsuz ve tehditkar bir şekilde konumlandığını belirtmektedir. Özünden koparılarak yanlış tasvir edilen İslam, kitle iletişim araçlarına sahip olan hâkim iktidar yapıları tarafından sürekli karşıt konuma yerleştirilerek, nefret uyandırıcı ifadelerle anlatılmaktadır (Said, 2008, s. 13). Avrupa yazılı ve görsel medyasında sıkça gündemde olan İslam ile ilgili; Müslüman, selefi, radikal İslamcı, İslamcılık gibi kavramlarla oluşturulan anlam kargaşaları ile Müslümanların görünürlükleri dışlanmakta; İslam düşmanlığı körüklenmekte (Yardım, 2016, s. 504); İslam ve Müslümanlarla ilgili içeriklerde birbirinden farksız, aynı olan insanlar topluluğu resmi yaratılarak Müslümanlar köktendinci, otoriter, saldırgan, geri kalmış gibi sıfatlarla çerçeveselenmektedir (Çarhoğlu, 2007, s. 210).

İslamofobinin Batı’daki ve uluslararası medyadaki bu görünümü, modernleşme sürecine giren ve Batı ideolojilerini self oryantalist paradigmayla benimseyen ülkelerde de var olmaya başlamıştır. Dünya genelinde toplumların birer parçası haline gelen Avrupa merkeziliğin (Dirlik, 1998, s. 259) yansıması olan self oryantalizm, modern paradigmanın bir sonucu olup, toplumların kendi değer ve inançlarına Batı paradigması ile bakılmasını ifade eder. Bu noktada da, Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşme sürecinden itibaren belirli alanlarda İslam, Batı’nın negatif perspektifi ile birlikte yorumlanmaya başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sonrası ilerleyen siyasi dönemlerde de İslam ve İslami pratikler sürekli tartışılan birer unsur haline gelmiştir. İslam’ı negatif bir şekilde konumlandıran bu tartışma alanlarının vücut bulduğu yer ise yazılı basın olmuştur. Kolektif bilinç ile zihinsel olarak inşa edilen İslam karşıtlığı, Türkiye medyasında da özellikle siyasal kriz dönemlerinde kendisine yer bulmuş; İslam dünyasında yaşanan siyasal ve sosyal problemlerde gündeme gelen Müslümanlar, görsel ve yazılı iletişim araçlarında; geleneksel din anlayışı üzerinden eleştirilmiş; olumsuz temsillerle popüler kültüre hapsedilmiş; İslam dini, hakkında yanlış/manipüle edici bilgilerle nefret uyandırıcı üsluplarla sunulmuştur. Bu bakış açısıyla self oryantalizmin izlerini görebileceğimiz Türkiye medyası, aynı zamanda yerli İslamofobik eğilimleri görünür hale getirmekte (Bayraklı ve Yerlikaya, 2007, s. 52; Mencet, 2016, s. 207-208) ve nüfusunun büyük bir kısmının Müslüman olduğu toplumda İslam karşıtlığının içselleştirilmesine sebep olmaktadır.

Türkiye’de basının sergilemiş olduğu İslamofobik söylemlerin siyasal bir amaca hizmet ettiğini ifade etmek mümkündür. Bu noktada medya, siyasal kazanım elde etmeyi amaçlayan ve bu amaçla İslam’a yönelik negatif bir dilin üretilmesinde etkin rol oynayan düşünce/ideoloji ve politik eylemlerin taşıyıcısı olarak işlevsellik göstermiştir.

Dolayısıyla, basın araçlarının üretmiş olduğu İslamofobik söylemin Türkiye’deki tarihsel izlerini sorgulamak çalışmanın temel amacıdır. Bu amaç, küresel bir sorun haline gelen İslamofobi probleminin sebeplerinin tespit edilerek, bu sorunun çözümüne katkı sağlaması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan, literatür tarama/değerlendirme ve betimleme yöntemleri ile hazırlanan araştırma sonucunda İslam karşıtlığının Türkiye’deki görünümüne yazılı basın üzerinden odaklanılmış; Türkiye basınında siyasal bir görünüme sahip olan İslamofobik retoriğin tarihsel sürecine ve bu retoriğin belirgin olduğu siyasal dönemlere değinilmiştir. Son olarak ise, tarihsel süreçte inşa edilen basının İslam karşıtı söylemlerinin günümüze psikolojik, sosyolojik ve politik yansımalarına/etkilerine değinilmiştir.

2. Araştırmanın Tasarımı

İslamofobi konusu ile ilgili farklı disiplinler tarafından ele alınmış çalışmalara literatürde sıkça rastlamak mümkündür. Özellikle medya ve İslamofobi ilişkiseliliğine odaklanan bilimsel çalışmaların sayısı da son yıllarda artış göstermiştir. Fakat, genellikle Batı ülkeleri ile ilişkilendirilen İslamofobi meselesinin, self-oryantalist paradigma şeklinde görünür olan izlerini nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Türkiye gibi ülkelerde sorgulayan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık sebebiyle, basının ötekileştirici ve nefret içerikli söylemlerle kurgulamış olduğu İslamofobinin/İslam karşıtlığının Türkiye gibi ülkelerde ortaya çıkarmış olduğu problemler yeterince tartışılmamıştır.

İslamofobinin Türkiye’deki görünümüne ilişkin yapılan çalışmalara ek olarak; bu makalede İslamofobik bakış açısının basın aracılığı ile siyasal sahnede kurumsallaşmasına ilişkin tarihsel bir sorgulama yapılacaktır. Türkiye’de siyasal ve toplumsal dönüşümlerdeki İslam algılamalarından hareketle; politik yaşamın evrelerinde görünür hale getirilen İslamofobik söylemin sebep ve sonuçlarının irdelenmesi de, İslamofobinin Türkiye örneğinde ele alınmasını sağlayacak ve basının herhangi bir gerçekliğe dayanmayan İslam korkusu üretimindeki rolünü ortaya çıkaracaktır. Ayrıca Türkiye siyasi tarihinde demokratikleşme sürecinde ve politik evrelerinde nasıl bir İslam algısının üretildiği, basının bu algıları nasıl bir mit haline getirdiği tartışılacaktır. Bu bağlamda çalışmada, tarihsel verileri tespit etmek ve resmetmek amacıyla, literatür tarama/değerlendirme ve betimleme yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışma, demokrasi tarihimizdeki siyasal atmosferlerin ve basının nasıl bir İslam tasavvuru ortaya çıkardığına ve bu ilişki sonucu ortaya çıkan İslamofobik retoriğe odaklanmaktadır. Dolayısıyla siyasi süreçlere ve politik olaylara değinirse de çalışma, siyasi tarih ve basın-demokrasi ilişkisini irdeleyen bir görünüme ve böyle bir amaca sahip değildir. Ayrıca çalışma, “siyasal İslam” tartışmalarının merkezinde yer almayı amaçlamamakla birlikte, İslam’ın siyasallaşması ile ilgili meselelerde/süreçlerde basının tavrını irdelemektedir. Bu çerçevede yazılı basın araçları örneğinde, basının siyasal amaçlarla inşa ettiği ve günümüze de negatif bir biçimde yansımaları olan İslamofobik/İslam karşıtı söylemlere odaklanılmıştır.

3. Türkiye Basınının İnşa Ettiği İslamofobik Retoriğin Tarihsel Süreçteki İzleri

Gazete ve dergiler, yayımlandıkları dönemin siyasal/toplumsal koşullarını yansıtan; bu koşulların oluşmasında etkili olan iletişim araçlarıdır². Bu işlevsel rolü sebebiyle, Osmanlı modernleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde görebileceğimiz bazı örnekler üzerinden, döneme ilişkin tarihsel/siyasal/sosyolojik okumalar yapmak mümkün hale gelmektedir.

Türkiye’de siyaset yönelimli İslamofobik retoriğin inşa edilmesinde basının rolünü inceleyebilmek adına; Türkiye’nin siyasal tarihi, basında İslam ile ilişkili kavram ve unsurların görünür olduğu dönemlere göre³ ve siyasal tarih eleştirilerine dâhil olmadan şu şekilde kategorize edilmiştir:

1-Osmanlı modernleşme sürecinden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar ki süreçte; İslam algısının dönüşümüne yer verilerek, ki bu süreci en iyi gazetelerden okuyabiliriz, tarihsel bir arka plan oluşturulmuştur. Bu süreçte gerçekleştirilen politikaların İslam karşıtlığı algısının oluşmasına etkisi ise tartışmaya açık bir konu olup, bu tartışma farklı çalışmalara yön gösterecektir.

2-Cumhuriyet dönemi ve sonraki süreçte İslam’ın siyasal ve toplumsal yaşamdaki dönüşümü ve “irtica” kavramının İslam’a atıf yapabilmek amacıyla kullanılmasına ilişkin basın araçlarının söylemleri çerçevesinde tarihsel bir perspektif sunulmuştur. Özellikle günümüzde de sıkça kullanılan “irtica”, “irticacı”, “gerici” kavramlarının İslam ile nasıl ilişkilendirildiği aktarılmıştır.

2a-Buhranlı bir demokratikleşme süreci yaşayan Türkiye’de, Terakkiperver Fırkası’nın, sonrasında ise Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın muhalefet girişimleri, parti programlarının ve yöneticilerinin rejim karşıtı olmamasına rağmen, yönetim ve basın tarafından alternatif iktidar adayı olarak görülmeleri sebebiyle “dinci”, “gerici”, “İslamcı” suçlamaları ile susturulmuştur. Ayrıca bu dönemlerde bazı olay/kişi ve kurumlardan hareketle topyekûn bir İslam okumasının yapıldığını söylemek mümkündür. Bu politik hareketlenmelerin ele alınmasının sebebi ise, İslam ile ilişkili herhangi bir siyasal girişim, rejimi tehdit eylemi veya İslam’ın kamusal görünümünde bir değişiklik gerçekleşmemesine rağmen basının kullandığı İslam karşıtlığına yol açabilecek söylemlerdir.

2b-Demokrat Parti’nin ve Anavatan Partisi’nin kırsal kesimin desteğini alarak iktidar olması “siyasal İslam” tartışmalarını başlatmış ve Cumhuriyet döneminde görünürlüğü ortadan kaldırılan İslam’a ilişkin motifleri tekrar canlandırmaları, “İslam tehdidine karşı” özellikle basını, rejimi müdafaa rolüne itmiştir. Başbakan Adnan Menderes’in ve sonraki süreçte Başbakan Turgut Özal’ın İslam’a ilişkin söylemleri ve İslami ritüelleri, dinin siyasete alet edildiği/istismar edildiği şeklindeki söylemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Her ne kadar bu durum din-siyaset ilişkiseliliğini ele alan çalışmaların konusu olsa da, iktidarın böyle bir amacı olsa dahi basının siyasal ayrılıklar/ilşkiler/tartışmalar üzerinden İslam ve İslam’a ilişkin kavramlarla ilgili bir okuma yapması, bu dönemin de konu perspektifinde incelenmesini gerekli kılmıştır.

2c-Türkiye demokrasi tarihinin önemli kırılma noktalarından birisi de Refahiyol Hükümeti dönemidir. Türkiye’de ilk defa İslami söylemlere sahip bir partinin seçimi kazanarak, “İslamcı” olarak nitelenen bir başbakan ile yönetilmesi, siyasal ve kültürel hayatta İslam’a yönelik şiddetli tartışmaları doğurmuştur. İktidar üzerinden bir İslam/Müslüman okumasının yapıldığı bu süreçte özellikle basın, İslamofobik söylemini kuvvetlendirmiştir. Dolayısıyla Refahiyol Hükümeti dönemi, aynı zamanda basının yukarıda dönemselleştirilen tarihsel süreçten itibaren kurgulayageldiği İslamofobik söylemlerin en fazla görünür olduğu dönem olması bakımından ele alınmıştır.

3.1. Batılılaşma Sürecinden Cumhuriyete Basın ve İslam Algısının Dönüşümü

Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı karşısında almış olduğu mağlubiyetler sonucu başlattığı askeri modernleşme hareketleri, ilerleyen süreçte Osmanlı’nın siyasi, idari ve sosyal yaşamını da etkileyen bir forma dönüşmüştür. Modernleşme sürecinde benimsenen pozitivist ideoloji doğrultusunda yapılan bu reform hareketleri, Batı siyasi/kültür hayatının Osmanlı’da etkili olmasını doğurmuştur. Topyekûn bir dönüşümü hedefleyen bu reform hareketlerinde ise matbaa ve gazetecilik önemli ve kalıcı bir işlev yüklenmiştir (Bulut, 2005, s. 19). Bu süreç içerisinde Batı’da mevcut

olan, dinin ilerlemeye karşı bir engel oluşturduğu düşüncesi de kendisine yer bulmuştur. Özellikle toplumun önde gelen bürokrat ve aydın kesimlerinden oluşan taşıyıcı elitlerinin, Batı'nın dine karşı bakışını olduğu gibi kabul etmesi, dini inançların ve geleneksel değerlerin reddini de beraberinde getirmiştir. Aydın kesimin yoğun çabaları ile Fransız Ernest Renan'ın İslam'ın temelde bilimsel ve felsefi ruhla çatıştığı düşüncesini de benimseyen bürokratlar, İslam'ın devre dışı bırakılarak ilerlemenin önünün açılması (Canatan, 1995, s. 7; Berkes, 2014, s. 352) gerektiğini, Batılılaşma için de bunun temel şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Batı'nın dine karşı, oryantalist bir söylemle inşa edilen ve oldukça eski bir tarihsel sürece sahip olan anti-İslamist söylemlerle kurguladığı; İslam'ın ilerlemeye, medeniyete, teknik gelişmeye engel olduğu düşüncesi, Osmanlı modernleşme hareketlerine etki etmiş, çağdaşlaşma sürecinin içinde "dindar olmak" gerçiklik şeklinde tanımlanmış (Subaşı, 2016, s. 300) ve modern Türkiye devletinin kurulması için İslam, engel teşkil eden gerici bir zihniyet ürünü olarak görülmüştür.

Tanzimat devrinde modernleşme için anayasal çerçevede ve düşünce yapısında Batılı sistemlerin transferinin yapılması şart olarak görülürken (Karpaz, 2014, s. 23), İslam dini, prensipte devlet dini olarak devam etmiş fakat devlet hükümlerinde İslam dininin fiiliyatta geçerli olma mecburiyeti ortadan kalkmıştır. Yeni yapılan düzenlemelerde dini esaslardan ziyade, sosyal unsurlar devreye sokularak laik sisteme geçiş çalışmaları yapılmıştır (Başgil, 1977, s. 182). Laik hukuk sisteminin Osmanlı'da etkin olması ile birlikte Osmanlı'nın kuruluş, gelişme ve yükselme dönemlerindeki din ile üst düzeydeki ilişkiler azalmış, devlet dünyevileşmeye başlamıştır (Okumuş, 2017, s. 218). Bu süreç de, İslam dininin siyasal bir aktör olmaktan yavaş yavaş uzaklaşmasına, Batılı ideolojilerin tercih edilmesi gerektiği yönündeki söylemlerinin artmasına zemin hazırlamıştır.

Siyasal dilin kendine zihinsel bir alan bulabildiği çağdaşlaşma dönemi Türk edebiyatında da bu söylemlerin izlerini görmek mümkündür. Fransız edebiyatından etkilenen modernleşme dönemi romanlarında Batı-Doğu karşıtlığı eski kafa/yeni kafa; mahalle/apartman; idealist/materyalist; gelenekçi/Batıcı; hoca/öğretmen, milliyetçi/kozmpolit gibi çatışmacı kimliklerle ele alınmıştır (Moran, 2016, s. 324). Bu eserlerde işlenen karşıtlıklar ise yine yönetici seçkinlerin politikalarını güçlendirecek bir etkiye sahip olmuştur. Pozitivist akımdan etkilenerek Batılılaşma ideolojisini aktaran aydınlar, yapılan reformlarla birlikte, aydınlanmacı, pozitivist, rasyonalist bilim anlayışının, İslam dünyasındaki ilim ve bilgi anlayışının yerine geçmesinde aracı olurken (Okumuş, 2017, s. 393), içinde buldukları toplumun değerlerini ötekinin kültürü olarak tanıtmıştır. Batı değerlerine karşıt konumda bulunan halk kitlelerinin kültürünün dinden esinlenen bir forma sahip olduğunu düşündüğümüzde; din, geri kalmış halk kitlelerinin kültürü olarak yorumlanmış, aydının görevinin de bu kültüre dâhil olmadan, geri kalmış kültürü ıslah etmek, modernleştirmek olduğu ifade edilmiştir (Subaşı, 2016, s. 82). Bu süreçte, özellikle modern kültürle çatışan bir kimliğe sahip olan geleneksel kültürde büyük bir yeri olduğu için aydınların hücumuna uğrayan en önemli alan din, özelde ise İslam dini olmuştur (Güngör, 2011, s. 39).

Tanzimat sonrası siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda etkili olan self oryantalist paradigma ile işleyen bu Batılılaşma hareketi, İttihat ve Terakki⁴ ve Cumhuriyet dönemi elitleri tarafından devam ettirilmiş (Bezci ve Çiftci, 2012, s. 142) ve Cumhuriyet döneminde siyasal bir ideoloji haline gelmiştir. Bu ideolojinin toplumsal alt yapısının oluşturulmasında da basın araçları etkin olarak kullanılmıştır. Siyasi amaçlarla oryantalist dilin ürettiği, mağlup olan İslam dünyasına yönelik tasvirler, Müslümanları zihni olarak belirli bir kalıbın içine hapsetme, onları Avrupa düşüncesi ve siyasi arzuları doğrultusunda değişime zorlama teşebbüslerini meydana getirmiştir (Kara, 2017, s. 373). Özellikle Cumhuriyet elitlerinin İslam ile ilgili değişim gösteren söylemlerinde görüleceği üzere, oryantalist bir söylem olan "İslam'ın ilerlemeye engel olduğu düşüncesi" Cumhuriyet kurucuları tarafından da benimsenmiş (Kurtoğlu, 2005, s. 207), İslam unsuru devre dışı bırakılarak modernleşebilmek amaçlanmıştır (Kara, 2017, s. 28-31). Aynı zamanda bu düşünce, basın araçlarının da sıkça kullandığı bir söylem haline gelmiştir

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte; 1913-1918 yılları arasında İttihat ve Terakki reformları gibi, toplumu laikleştirme ve modern hale getirme amacını taşıyan (Zürcher, 2015, s. 256) reformlar yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde, Kemalist reformların en karakteristik unsuru olan laiklik için üç faaliyet alanı meydana getirilmiştir: İlki devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirmek; ikincisi dinsel simgelerin üstüne giderek Avrupa’nın simgelerini ön plana çıkartmak; üçüncüsü ise toplumu laikleştirebilmek için gerekli görüldüğü durumlarda İslam’ın üstüne gitmek (Zürcher, 2015, s. 276). Bu bağlamda, yapılan inkılaplarla din ile toplumsal hayat ilişkisi kesilmiş, dini meseleler sekülerize edilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki reformlar ile din ıslah edilmeye çalışılmış⁵ ve ulus devlet gereği Türkçe ezan okunması, diyanet kurumunun kurulması gibi yeniliklerle de din kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Kara, 2016a, s. 150-153). Yer altına çekilerek, toplumsal hayattan kopartılan İslam (Ocak, 1996, s. 134), basın da yardımıyla sıkı takip ve müdahaleye maruz kalmıştır (akt. Kurtoglu, 2005, s. 211).

Türkiye’de dinin saf dışı ya da etkisiz bırakılmasına yönelik tüm bu çabalar destek bulurken, Türkiye’nin dindar toplumunda İslam’ın rolüne değinenler gerici olmakla suçlanmıştır (Karpas, 2011, s. 245). Bu bakış açısı Cumhuriyet dönemi ve sonrası yapılan radikal değişikliklerle birlikte politik bir boyut kazanmış, İslami kavram ve unsurlar siyasi kültüre karşı bir tehdit olarak yorumlanmıştır. Siyasal görüşlerin tartışıldığı ve politik hareketlenmelerin üretildiği alanlar olan gazete ve dergilerde de muhalif söylemler aynı kelime ve benzer tonlarla sürekli üretilmiş; Cumhuriyet rejiminin politik faaliyetlerine yükselen muhalif sesler “gerici”, “şeriatçı” kavramlarıyla çerçevelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, bu dönem içerisinde jakoben bir modernlik anlayışıyla hareket eden Türk modernistlerinin dini toplumsal alandan uzaklaştırma girişimleri ve bunun sonraki süreçte uzun dönemli bir sorun olması ve sürekliliğini her alanda hissettirmesi, İslam korkusu ve karşıtlığı olarak ifade edilebilecek bir yönelimin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle İslami hayat pratiklerinin kamusal alanda görülmesi, sadece aydın ve seçkinlerle sınırlı bir zümrenin tedirginliği ile sınırlı kalmamış, modern ve seküler vatandaşları da içine alacak geniş bir kitlenin endişe ve korku kaynağı olmuştur. Bu nedenle İslami bir ritüelin pratize edildiği hemen her etkinlik, “şeriat geliyor” gibi bir korkuyla bastırılmıştır (Yerlikaya, 2014, s. 90).

3.2. Basın Aracılığıyla Modası Geçmeyecek Bir Söylemin İcadı: “İrtica”

İrtica kelimesi, geriye dönüş, gericilik anlamında kullanılmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>). Fakat Türkiye siyasi pratiğinde irtica kelimesinin, “gericiliğin” çeşitli görünüşleri arasından özellikle birini, din versiyonunu ifade eden bir anlamda kullanıldığını söylemek mümkündür (Özipek, 2005a, s. 236).⁶

Bu anlatımla “İrtica” edebiyatı ve bunun kuvvetli bir siyasî tehdit/muhalefeti bastırma unsuru olarak gösterilmesi/kullanılması, 31 Mart hadisesine, yani 1909’a kadar gitmektedir. “Laiklik tehlikede” edebiyatı ise daha ziyade 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan şartlarda, çok partili hayata geçişin sancıları arasında yükselişe geçmiş ve 60 darbesiyle bir daha değişmeyecek şekilde katılaşarak zihinlere yerleşmiştir. Dolayısıyla özellikle tek partili yıllarda ve sonrasında hâkim başlık yine irtica/mürteci olmuş; “irtica ve laiklik düşmanları” kavramları da aslında muhalefeti tanımlamak/bastırmak için kullanılmıştır (Kara, 2016b, s. 2). Bu bağlamda, Türkiye’de siyasal dönemlerde anlamı değişen irtica kavramının, bünyesinde bu anlamları taşıyan yüz elli yıllık bir tarihinin olduğunu söylemek mümkündür (Özipek, 2005a, s. 237-238).

Tarihsel süreçte din söyleminin siyasal ve toplumsal alanda kırılması ve anlam yumuşaması ile birlikte muhalif söylemler irtica ile ilişkilendirilmiş, irtica, siyasal muhalefeti sindirme ve halkı tehdit etme aracı olarak kullanılmıştır (Kara, 2017, s. 264). Örneğin, ilerleyen bölümde detaylıca anlatılacak olan, tek parti döneminde alternatif siyasal partiler daha modern, demokratik bir görünüme sahip olmalarına karşın muhalif olmaları sebebiyle ve dini ritüelleri bünyelerinde barındırmaları sebebiyle

irtica ile ilişkilendirilmiştir.

Muhalefetin dini renkler taşıyan kesimleri için kullanılan irtica kavramı (Özipek, 2005a, s. 240), basının da teşvikiyle dinin ve din ile ilişkili simge/nesne/ritüellerin problemleri bir alan olarak yorumlanmasını doğurmuştur. Bu durumun örneğini, mizah basınında da görmek mümkündür. Türkiye’de, Jön Türkler döneminde özellikle II. Abdülhamid’e karşı siyasal bir muhalefet aracı olarak ortaya çıkan ve o dönemden sonra da her zaman siyasetin bir parçası olan mizah yayınlarında, istisnai durumlar haricinde, genellikle sağcı ve dindar seçmenler sürekli ötekileştirilmiştir. Bu noktada, Türkiye’deki mizah yayıncılığının baskın karakterinde, dini görünümlere sahip partilere karşı kullanılan yoğun muhalefet dilinin izlerini görmek mümkündür (Akıner ve Mencet, 2016, s. 174).

Gericilik, II. Meşrutiyet dönemi mizah basınında sıkça işlenen temalardan birisidir. Muhafız bir tavır sergilemeyi amaçlayan mizah basını bu dönemde İslami giyim/görünüm unsurlarına da atıf yaparak gericilik teması inşa etmiştir. Dergilerde gericilik temasının işlendiği pek çok karikatürü görmek mümkündür (Çeviker, 1988, s. 299-301, 319). Türkiye’de 1910-2010 yılları arasında yayın yapan 21 mizah dergisindeki yaklaşık 11.000 karikatürü inceleyen Mustafa Sami Mencet de (2016, s. 108-132); özellikle II. Meşrutiyet döneminden günümüze kadar farklı siyasal dönemlerde yayımlanmış birçok dergide, İslam veya Müslümanlıkla ilişkili negatif/İslamofobik içeriklerin oluşturulduğunu tespit etmiştir. Yayımlanan karikatürlerde, İslami simge ve nesnelere, “yobazlar” ve “gerici” sözcükleri birleştirilerek “Müslüman=Yobaz” denklemi kurulmuştur. Bu içerikleri üretenlerin zihninde; tespih, sakal, takke ve cüppe, yobazlığın simgesi haline gelmiş ve içerikler bu anlam yüklenerek okuyucuya gösterilmiştir (Mencet, 2016, s. 216-217).

“İrtica” ve “yobaz” edebiyatının sürekli işlendiği mizah yayıncılığı;⁷ Tanzimat’tan bu yana yaşanan siyasi kırılmalarda, özellikle askeri vesayetlerin meşrulaştırılmasında birçok basın organından daha fazla destek vermiş, Kemalist ve sosyalist dünya görüşünü muhafazakâr seçmenlerin oyunu alan ve iktidar olan siyasi karakterler üzerinden yürütmüştür. Bu noktada mizah basınına Tanzimat’tan bu yana en değişmez ötekisi, başat kimliği dindar ve gelenekçi olan kişiler ve bu kişilerin sahip olduğu ilişki ve değerler olmuştur (Demir, 2016, s. 63).

Özetle, siyasi konjonktüre göre şekillenen ve modernleşme sürecinin ideolojik etkisini taşıyan basın “irtica”, “şeriatçı” gibi negatif bir görünümle üretilmiş içerikleri gündemde tutması,⁸ İslam’ın problemleri bir alan olarak yorumlanmasına sebep olmuştur. İslam karşıtlığına yol açabilecek bir söylemle kurgulanan basın içeriklerinin izlerini Cumhuriyet sonrası dönemlerde de görmek mümkündür.

3.3. Tek Parti Dönemi ve Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Basının Ürettiği İslamofobik Söylemler

Cumhuriyet ile birlikte kurulan tek parti hükümetinin laikleşme yönünde projeler üretirken çok sesliliğe sınırlama getirmesi, diğer bir deyişle demokratik bir sistem inşa edememesi tek parti hükümetine (Cumhuriyet Halk Fırkası) yönelik ulusal ve uluslararası politik arenada eleştirilerin artmasına zemin hazırlamıştır. Sonraki süreçte ise demokratikleşme amacıyla kurulan siyasi partiler, rejimi tehdit edebileceği düşüncesiyle, iktidar yanlısı basın yıpratma politikalarının da katkılarıyla kapatılmıştır.⁹

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisi olarak kabul edilen, 1924 yılında Kâzım Karabekir öncülüğünde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, bu gerekçelerle kapatılan ilk parti olmuştur. Terakkiperver fırkası, doğduğu süreçlerden itibaren siyasi tartışmalarda rejime muhalif olarak görülmüş ve partinin dini hareketlenmeleri, irticayı canlandırdığı iddia edilmiştir. Yine modernleşme sürecinde sıkça başvurulduğu gibi, bu dönemde de irtica kelimesi laik Cumhuriyetin yıkılması tehdidinde atıfta bulunmak amacıyla kullanılmıştır. Partinin dini gericiliği teşvik ettiği (Zürcher, 2006, s. 47-48) iddia edilirken iktidar, basını aracılığı ile bu konu çerçevesinde kamuoyu oluşturmuş ve parti, bu baskılar sonucu kapatılmıştır.

Türkiye siyasi tarihi konusunda çalışmaları bulunan Erik-Jan Zürcher (2006, s. 51-52), dinci, gerici söylemler/politikalar taşıdığı iddialarıyla kapatılan Terakkiperver fırkasının, aksine, 19. yüzyılın liberal ve laik geleneğine mutedil programlı bir parti olduğunu belirtmektedir. Yine, parti kurucularının kendilerini cumhuriyetçi, laik politika taraftarı olarak tanıtmalarına rağmen, iktidar basını parti ile ilgili “irticacı”, “dinci” söylemlerini kullanmaya devam etmiş, partiyi rejim karşıtı olarak konumlandırmıştır (Zürcher, 2015, s. 250; Ülker, 2012, s. 77).

Tek parti dönemi iktidarının ideolojik ve siyasal tutumunu yaygınlaştırma amacı güden iktidar basını, rejimin tehdit altında olmamasına rağmen, rejimi koruma çabası içerisine girmiş ve CHF’nin anti-demokratik politikalarına odaklanmadan, iktidarın savunuculuğunu yapmış, muhalif parti ve muhalif basını inkılaplara karşı olan, eski düzenin savunucuları olarak nitelendirmişlerdir (Osraç, 2006, s. 61-62).

Özellikle irticaya taviz vermekle suçlanan Terakkiperver fırkasının (Özipek, 2005b, s. 257-258) beyannamesinde köktendinci, gerici, irticacı bir karakter taşımayan, liberal bir tonlamanın hâkim olduğu ve liberalizm/demokrasi politikalarına sahip bir parti olduğu görülürken (Zürcher, 2006, s. 52); dine atıf yapılabilecek kavramlar ve gerekçeler gösterilerek kapatılması, muhalefet girişimlerini sona erdirmiş, özellikle de İslami söylemlerin negatif yorumlamasını sürdüren bir sonucu devam ettirmiştir. Bu yorumlama, dönem içerisinde muhalif söylemleri taşıyan partileri destekleyenlerin de “irticacı”, “gerici” olarak ötekileştirilmesini sağlayan anti-demokratik bir söylemi doğurmuştur.

Bu durum siyasal bir tartışmayı gerekli kılabilir. Terakkiperver fırkasının ideolojik tutumu da farklı çalışma ve disiplinlerin konusunu oluşturmaktadır. Fakat demokratik bir görevi bulunan basını; bir parti üzerinden irtica ile ilişkilendirilen bir din okuması yapması, tehditkar bir şeriat kavramsallaştırması oluşturması, parti üyelerinin ötekileştirilen bir dil ile şeriat, irtica ilişkisi kurularak nitelendirilmesi (Ülker, 2012, s. 82-84) İslamofobik bakış açısının yansımasıdır. Basının oryantalist bir arka plana sahip bu bakış açısı, Türk siyasi tarihinin her döneminde yeniden canlanan bir dinamizme sahip olmuştur.

Çok partili hayata geçiş sürecinde sancılı bir dönem yaşayan Türkiye demokrasisi, Mustafa Kemal Atatürk’ün desteğiyle ve yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar’ın girişimiyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) ve kurulacak olan diğer partiler için oluşan alt yapı ile birlikte yeni bir nefes alma girişimini denemiştir.

Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik temel ilkelerine sahip bir programa sahip SCF’nin (Avşar, 1998, s. 73) kuruluş aşamasında iktidara yakın gazeteler Terakkiperver Fırkası’na atıf yaparak, muhalif hareketlerin tanımını yapmış, genel çerçevesini çizmiş ve SCF’yi üstü kapalı bir şekilde uyarmıştır: “... onun için maziye ve irticaya dayanan, memleketin vahdet manzumesini (birliğini) bozan kara teşekküllerin daima muhalifi kaldı...” (Kabacalı, 1994, s. 145-146). Bu baskılar altında kalan siyasetçiler ise irticacı olmadıklarına yönelik açıklama yapmak durumunda kalmışlardır.

Cumhuriyet döneminde dini merkeze alan muhafazakarlığın, “Cumhuriyet’e karşı” düşman ideoloji olarak görüldüğü ve siyaset alanına dâhil edilmesine izin verilmediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, bu süreçlerde muhalif renk taşıyan her siyasi hareket de, SCF’de olduğu gibi, muhafazakâr kesimin desteğini bulmuştur (Belge, 2006, s. 99).

Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın toplumsal tabanda karşılık bulması, kurtarıcı olarak görülmesi ile İzmir mitingine binlerce kişinin katılması ve Fethi Okyar’ın İzmir mitingindeki söylemlerini vatandaşların farklı yorumlaması ile ortaya çıkan “SCF’nin laikliği ortadan kaldırmayı amaçladığı düşüncesi”, iktidarı ve muhalif basının yok denecek kadar az olduğu dönemdeki iktidar yanlısı basını rahatsız etmiştir. İcazetli ve danişıklı bir parti olan ve siyasete ilk atıldığında liberal,

bazı yorumlara göre de sol görüşlü parti olan SCF, bütün ülkede ilgi görmesiyle irtica kelimesi yine CHF ve basın tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Özipek, 2005b, s. 247). İzmir olaylarından sonra Cumhuriyet Halk Fırkası ve iktidar yanlısı gazeteler SCF'yi yıpratmak ve partinin kapatılmasını sağlamak için faaliyette bulunmuşlardır. Özellikle gazeteler, Serbest Fırka tabanını şeriatçı olarak tanımlamış ve partinin laiklik ve inkılap düşmanı olduğu söylemlerini sıkça yinelemiştir (Avşar, 1996, s. 104). Fethi Bey'in halk tarafından kurtarıcı olarak görülmesi ve ülke genelinde benimsenmeye başlaması, "irtica hortluyor", "inkılap tehlikede", "iç düşmanlar iş başında" söylemlerinin kullanılmasına sebep olmuş, iktidara yakın gazetelerde bu dil kullanılarak (Özipek, 2005b, s. 248, 251-252) SCF ve seçmenleri aleyhine propaganda yapılmıştır.

İlerleyen süreçte de hükümet yanlısı basının tutumu sertleşmiş, SCF'yi irtica ile ilişkilendiren haber, yorum, karikatür, şiirlerle parti tabanına ve üyelerine yönelik suçlamalar artmıştır (Özipek, 2005b, s. 252-253). SCF kurucularının bir kısmının Mustafa Kemal tarafından belirlenmesine (Avşar, 1998, s. 52-53); yine parti kurucularının dünya görüşünün ve zihniyetinin CHF mensuplarından çok farklı bir konumda olmalarına rağmen SCF üyeleri ağır ve kaba muamelelere maruz kalmışlardır (Kara, 2017, s. 264). CHF üyeleri ve CHF yanlısı basının SCF'yi şeriatçı olarak tanımlaması, SCF'nin din istismarı ve emperyalist güçlerle işbirliği içinde olduğu iddiasını sürekli vurgulamaları SCF'yi yıpratmış ve parti tabanını da zayıflatmıştır. Türk inkılabının dört düşmanının SCF döneminde el ele verdiğini (şeriatçılar-emperyalistler-azınlıklar-ithalat komisyoncuları) vurgulayan gazete yazıları ile birlikte ise partinin kapatılması için gerekli argümanlar hazırlanmıştır (Şener, 2015, s. 255). Partinin kapatılmasında, 1930'lardaki Cumhuriyet elitlerinin gerici, miskin Müslüman öteki imajının (Mardin, 2011, s. 192) SCF ile birlikte tekrar gün yüzüne çıktığının düşünülmesi etkili olmuştur. Özellikle SCF'nin laik rejim karşıtı olduğu, irticaya, gericilere destek verdiği söylemlerinin basında sıkça yer alması bu düşüncenin gelişmesinde etkili olan unsurlardandır.

Bu bağlamda, Terakkiperver ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, belirtildiği üzere, cumhuriyetçi bir görünüme sahip olmakla birlikte sadece "terakki" ve "serbestlik" istemektedir. Muhalif bu partileri suçlayan kesim ise "irtica" üzerinden hem muhaliflerini kolaylıkla devre dışı bırakmış hem de gerçek muhalefet odağı olabilecek dini alanı ve dindarları baskı altında tutmuşlardır (Kara, 2016a, s. 43). İlgili literatür çerçevesinde bu süreçte de, tek parti döneminde din ile ilgili yapılan reformlara ve yaşanan ekonomik/toplumsal gelişmelere karşın, ideolojik görünümü önem arz etmeyen her türlü muhalefet girişiminin ve bu demokratik girişimi destekleyen seçmenlerin "irticacı", "gerici" olduğu yönündeki söylemlerin basın aracılığıyla üretildiği ifade edilebilir. Laik rejimi koruma çabası içerisindeki iktidar basını, bu süreçte sadece siyasal alana dâhil edilebilecek ötekileştirici bir dil kullanmamış, İslami kavramlara yönelik de nefret uyandırıcı içeriklere yer vererek, siyasal amaçlarla İslamofobik söylemi sürdürmüştür.

3.4. Demokrat Parti ve Anavatan Partisi Döneminde Basının "Rejim Müdafaası"

1942 yılından itibaren başbakanlık görevini sürdüren Şükrü Saraçoğlu'nun her türlü muhalefet girişimine "irtica" tehlikesini gerekçe göstererek karşı çıkmasına rağmen (Uslu, 2015, s. 353); 1950'li yıllara kadar korunan Batı modernliğinin imgelerine sol görüşlü, İslamcı ve muhafazakâr kesimin muhalefet hareketleri demokratik ortamda karşılık vermeye başlamıştır (Karpas, 2011, s. 249). Özellikle tek parti döneminde dinin kontrol altına alınma girişimine karşın, dini motifleri kullanan Demokrat Parti'nin siyaset sahnesine çıkması halk tarafından yoğun ilgiyle karşılanmış¹⁰ ve özellikle İslami gelenekten beslenen kırsal kesim tarafından büyük destek görmüştür.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte; Arapça ezan okuma yasağının kaldırılması, Kur'an-ı Kerim'in radyolarda okunmaya başlanması, din eğitiminde yapılan düzenlemelerle birlikte cami ve imam hatip okullarının sayısının artması, din görevlilerinin yetiştirilmesi, özellikle İslamcı olarak tanımlanan kişilerin ve muhafazakârların siyasal ve politik imkânlarını artırdığı şeklinde bir izlenimin oluşmasına sebebiyet vermiştir (Zürcher, 2015, s. 338; Findley, 2016, s. 306; Karpas, 2011, s. 140; Yazıcı, 2015, s. 24-25). Demokrat Parti'nin İslam'ın serbestçe yaşanabilmesine kapı aralayan bu politikaları,

toplumun büyük bir kesimi tarafından coşkuyla karşılanmış ve bu durum basın tarafından laikliğe aykırı bulunmuş ve basın, laik rejimi müdafaa rolünü üstlenmiştir.

İslam’ın modern Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yükselişe geçmesi olarak görülen 1950’li yıllarda dini kesimler, Demokrat Parti ile birlikte gelen dini özgürlüklerle siyasal arenada etkin olmaya başlamışlardır (Çaha, 2005, s. 476). Siyaset içinde kendilerine bir söylem alanı oluşturmaya çalışan İslami kesim, iktidar tarafından Cumhuriyet rejimini tehdit ettikleri, laik rejimin temellerini zayıflatmaya çalıştıkları şeklindeki bir kurguyla tanımlanmışlardır (Ahmad, 2014, s. 255). Demokrat Parti’nin bu şekilde tanımlanmasının önemli sebeplerinden biri de DP döneminde laiklik politikalarının gevşetilmesiyle birlikte kentlerdeki günlük yaşamda İslami unsurların belirgin hale gelmesi ve Türk aydınlarının bu durumu İslam’ın Türkiye’de tekrar dirilmesi olarak algılamaları etkili olmuştur (Zürcher, 2015, s. 341).

DP’nin dini siyasal amaçlarla kullandığı (Zürcher, 2015, s. 338) suçlamalarıyla birlikte basında “hükümet laiklik esaslarında değişiklik yapıyor”, “iktidar inkılapları terk ediyor”, “bugün Arapça ezana izin verirsiniz yarın fes, sarık öbür gün eski harfler gelir”, “ilkokullara din dersi getirilmesi laikliğe aykırıdır” gibi iddialarla siyaset üzerinden İslami unsurlar ile ilgili eleştiri yapılmış ve laikliğin irtica tehdidi altında olduğu şeklinde yazılar sıkça yayımlanmıştır (Ergül, 2018, s. 47-49, 67). 1960’lı yıllarda ise bu durum daha belirgin hale gelmiş, basın İslami kavram ve unsurlar üzerinden iktidar eleştirisini sürekli yinelemiştir. Gazetelerde; camide Kemalizm’i hedef alan bir söyleme tepki gösteren vatandaşın dayak yemesi ve dayak yiyen kişinin suçlanması ile ilgili çıkan yazılarda irticanın laikliği tehdit ettiği; irticanın DP yönetimince desteklediği şeklinde söylemlere yer verilmiştir (İşler, 2014, s. 36). Bu süreçte yaşanan gelişmelerde de görüleceği üzere basın Demokrat Parti döneminde; İslam’ı, modernleştirici zihniyetin karşısına tekrar çıkan bir unsur olarak yorumlamıştır.

Dolayısıyla, özellikle 27 Mayıs 1960 darbesi ile zihinlere yerleşen ve basının ötekileştirici yayınlarıyla kurgulanan “laiklik tehlikede” edebiyatı (Kara, 2016b, s. 2) ile İslami ya da İslam ile ilişkilendirilen kavramlar eleştirilmiş ve gazetelerde yayımlanan karikatür ve yazılarla günümüze kadar taşınan bir İslamofobik algı oluşturulmuştur. Benzer durum 12 Eylül 1980 darbesi dönemi ve sonraki süreçte de yaşanmıştır. Bu etki neticesinde 1980’lerin sonlarından itibaren laiklik tartışması artmış, kamu kurumlarında ve üniversitelerde türban takma meselesi uzun süre tartışılmıştır (Zürcher, 2015, s. 417). Basında din-laiklik-irtica söylemleri yoğunlaşırken, İslami hareketlerin DP dönemindeki gibi geri geleceği yönünde tehdit algısı devam ettirilmiştir (Kara, 2016a, s. 196).

Bu algı operasyonu darbeden sonra da devam etmiş, özellikle Anavatan Partisi döneminde daha görünür hale gelmiştir. 1983 yılındaki genel seçimlerde Anavatan Partisi (ANAP) oyların büyük bir kısmını alarak tek başına iktidar olmuş ve Turgut Özal başbakan olarak hükümeti kurmuştur. Özal’ın İslamcı partilere göre daha fazla seçmenin desteğini alması, parti kadrosunun büyük bir kısmının İslami değerleri benimsemelerinden dolayı genellikle İslami olarak betimlenen unsurlarla yüklü bir kültüre bağlanarak siyaset yapması (Ahmad, 2014, s. 257; Findley, 2016, s. 354), basında sıkça eleştirilmiştir. Özellikle 1984 yılından itibaren gazeteler; camilerin inşa edilmesini, imam hatip okullarının sayısının artmasını, okul kitaplarında ve devlet kontrolündeki radyo/televizyon araçlarında dinsel içeriklerin çoğalmasını, İslami yayınların artmasını, Bakanlar Kurulu’nun dinsel törenlere katılmasını ve benzeri olayları olumsuz bir dille yayınlamıştır. Ramazan ayında sigara ve içki içenlere saldırıların çoğalması gibi öykülerle/olaylarla örneklendirilen/tasvir edilen İslami kimlikli kişiler tehlikeli olarak ifade edilmiş ve İslami akımların ANAP döneminde geliştiği vurgulanmıştır (Zürcher, 2015, s. 416; Ahmad, 2014, s. 258).

Başbakan Turgut Özal’ı muhafazakâr, dinci olarak tanımlayan yayınlarla birlikte Özal’ın cuma namazına gitmesi, dini mesajlar vermesi eleştirilmiş, “Allah’ın

ipine sarılın” cümlelerini sarf etmesi ile de dinin devlet işlerine alet edildiği söylemi geliştirilerek laiklik tekrar tartışmaya açılmıştır (Uzun, 1993, s. 96, 102, 134). Bu yıllarda basın aracılığıyla iktidar üzerinden “laiklik yara alıyor”, “laik devlette din dersi zorunlu olmaz”, “okullarda İslami akımların etkisi artıyor”, “cuma namazında...”, “memura din dersi şoku” söylemleri üretilerek (Kara, 2016a, s. 230, 249) İslam’ın siyasal yaşamdan uzaklaştırılması gerektiği anlamı üretilmiştir.

3.5. Refahiyol Hükümeti Dönemi ve Basının İslam Karşıtı Tutumu¹²

27 Mart 1994 seçimleri ile İstanbul ve Ankara dâhil Türkiye’nin büyük ve önemli kentlerinin birçoğunda seçimi kazanan Refah Partisi, 24 Aralık 1995 seçimleri ile bu başarısını sürdürmüştür. Türk siyasal hayatında İslamcılık düşüncesinin yükselişe geçtiği bir dönem olan 1995 yılı, aynı zamanda laiklik-İslamcılık tartışmalarının artmasını da beraberinde getirmiştir. İslamcı kimliği ile anılan Refah Partisi’nin seçimlerde %21,4 ile en yüksek oyu alan parti olması da, Türkiye’nin modern tarihinde dönüm noktası olarak adlandırılabilir bir süreci doğurmuştur (Zürcher, 2015, s. 424-428; Gölcü, 2014, s. 109-110).

Refah Partisi, Doğru Yol Partisi (DYP) ile koalisyon hükümetini kurmuş ve 28 Haziran 1996’da kurulan kabinenin ardından Necmettin Erbakan, sonraki iki yıl başbakanlığı Tansu Çiller’e devretmek üzere ilk iki yıllık süreçte başbakan olarak hükümeti yönetmek üzere Temmuz 1996’da güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Refahiyol Hükümeti’nin kurulmasının ardından Türkiye’nin ilk defa İslamcı olarak nitelenen bir başbakan (Aydın ve Taşkın, 2015, s. 411) ile yönetilmesi Batı’yı tedirgin etmeye başlamış ve ordunun eleştirileri ile birlikte kitle basınının %66’sını ellerinde tutan medya şirketlerinin (Doğan grubu: Hürriyet, Milliyet; Bilgin grubu: Sabah) muhalefetinin/baskısının ardından hükümet-ordu ilişkileri bozulmaya başlamıştır (Zürcher, 2015, s. 430-431). Hükümete yönelik karalama kampanyaları, İslami kesimin teşhir edilmesi (Batı Çalışma Grubu ile), rejim tehdidi fikrinin yaygınlaştırılması, kutuplaşmaların teşvik edilmesi, siyasi iktidara yönelik uyarılar Refahiyol’un iktidarı boyunca sürekli gündemde olmuştur (Bayramoğlu, 2007, s. 13). Bu sorunlu ilişkiler neticesinde ordu hükümete, basının da olağan desteğiyle,¹³ 28 Şubat kararları olarak adlandırılan bazı eylemleri dayatmış ve kabinenin kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra Başbakan Necmettin Erbakan 18 Haziran 1997’de istifasını vermek durumunda kalmıştır.

Refahiyol Hükümetinin bu kısa süreli iktidar deneyiminde, medyanın İslam karşıtı tutumunu gözlemlemek mümkündür. İslami söylemin Demokrat Parti döneminde görünür olmasının ve Anavatan Partisi döneminde etkinliğini artırmasının ardından Refah Partisi’nin 1995 genel seçimleri sonrası Refahiyol Hükümeti’nin kurucu ortaklarından olması, tarih dışına ötelenmeye çalışıldığı halde sürekli görünürlük arz eden İslamcılık söyleminin tekrar sahneye çıkmasına ve belirgin olmasına sebebiyet vermiştir (Aydın ve Taşkın, 2015, s. 411). İslam’ın ve Müslümanlığın tehlikeli olduğunu vurgulayan bir retoriği siyaset üzerinden kurgulayan basın, bu süreçte Refah Partisi’nin yükselişine müdahale etmek amacıyla çatışmacı bir dille İslami kavramları kullanarak laik rejimin tehdit altında olduğu, İslami unsurların/Müslümanların tehlikeli olduğu anlamını bazı stereotip düşünce ve eylemler üzerinden inşa etmiştir.

Refahiyol hükümeti dönemindeki bu çatışma, demokratik haklar doğrultusunda siyasal hükümetin savunduğu düşünceler ile öteden beri “irtica tehdidini” öne çıkararak laiklik ilkesine karşı korumacı bir tavır sergileyen korunaklı ideolojik alan arasındaki savaşımdır. “İrtica tehdidine” karşı ideolojik bir koruma refleksi sergilenirken, basın gibi güç odakları taşeron rolü üstlenmiştir. Dönemin önemli ulusal gazeteleri “irtica”, “laiklik” ve “şeriat” kavramlarını hemen her gün manşetlere çıkarmış ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır (Temel ve Çelebi, 2016, s. 219).

Özellikle bu dönemdeki; İran gezisi/İran ile ilişkiler ve Afrika gezisi; Taksim’e cami projesi ve türban tartışmaları; tarikat ve cemaat liderlerine verilen iftar yemeği; Kudüs gecesi ve Sincan’da tankların geçişi; Başbakan Necmettin Erbakan önderliğindeki D-8 İslam Ortak Pazarı ile Türkiye ve İslam ülkeleri arasında olumlu düzeyde artan ilişkiler;

irtica ile ilişkilendirilen ekonomi gruplarının/şirketlerinin İslami sermaye olarak tanımlanması; basının teşvikiyle bazı STK’ların ve meslek gruplarının gerçekleştirdiği irtica karşıtı gösterilerin muhalefet tarafından destek bulması gibi sosyal ve siyasi olaylar, basının İslam karşıtı söylemler üretmesine zemin hazırlayan bir politik ortam doğurmuştur.

İktidara muhalif olabilmek amacıyla basın araçları ile “rejim elden gidiyor” söylemleri bu dönemde de sıkça işlenmiştir. Dindar halkın taleplerini temsil eden Refah Partisi çizgisindeki siyasal hareketi saf dışı etmek; aynı kesimin ekonomik gelişimini yeşil sermaye tehdidi ile devre dışı bırakmak; imam hatip okulları ile birlikte Kur’an kurslarını ve İslami sembollerini temsil eden unsurları ortadan kaldırmak gibi belirli amaçları taşıyan 28 Şubat kararları ile hükümete rejim uyarısında bulunulurken (Kazan, 2017, s. 309), basın araçları da bu süreçte İslam ve Müslümanlarla ilgili ötekileştirici söylemlerle süreci desteklemiştir.

Bu politik dönemlerden 28 Şubat’a gidiş sürecinde özellikle Hürriyet, Milliyet ve Sabah gibi dönemin tiraj oranı en yüksek gazetelerinin içeriklerinde kullanmış oldukları söylemler, basının söz konusu İslamofobik tutumunun bir göstergesi niteliğindedir: “Türban Kavgası”, “İslamcıların Sevinci”, “Bu Sese Kulak Verin: Ne Darbe Ne Şeriat”, “Şeriat İnfazı”, “RP’den Ankara’da Şeriat Provası”, “Şeriat Geliyor”, “Şeriat Getirilmek İsteniyor”, “Dünya’da Şeriat Şoku”, “Şeriatçılar nasıl güçlendi”, “İslamcı Başbakan”, “Ülkemizdeki İslamcı radikallerin yüzü gülecek”, “İslamcıların sevinci”, “İslam Cumhuriyeti’ne doğru sürükleniş başlıyor”, “İrtica Refahyol’la arttı”, “İrtica, cihat hazırlığı içindedir”, “Siyasal İslam adı altındaki irtica, Türkiye Cumhuriyeti’ni açıkça yıkmaya çalışıyor”, “Tehdidin adı irtica”, “İrtica tehlikesinin giderek tırmandığı...”, “Rakamlarla irtica Kur’an kursları”, “Köktendinci RP lideri”, “Türbana hayır”.

Görülebileceği üzere, siyasal iktidar ve Başbakan üzerinden üretilen bu söylemler; İslam’a atıf yapan ve İslam’ı/Müslümanları kategorileştirmeye/ötekileştirmeye sebebiyet verecek bir biçime ve içeriğe sahiptir. Siyasal bir muhalefet sergilemek amacıyla üretilen; İslami kavramların politize edildiği, İslami giyim/görünüm unsurlarının negatif ve tepki gösterilmesi gereken unsurlar olduğu, İslami eğitimin tehditkâr bir forma sahip olduğu yönündeki bu içerikler basının İslam karşıtı tutumunun bir yansımasıdır.

Sonuç olarak basın bu dönemde de, politik ve siyasi meselelere demokratik sınırlar içerisinde bir tavır sergilemekten ziyade, İslam ile ilişkili kavramları radikalleştirerek; İslam karşıtlığına ve İslamofobik eylemlere sebep olabilecek söylemleri sıkça işlediği, negatif olarak anlamlandırılan İslami kavramlar üzerinden bir muhalefet dili inşa ettiği görülmüştür.

4. Genel Değerlendirme: Türk Siyasal Tarihinde Bir Muhalefet Aracı Olarak İslam

Tarihsel sürecin göstermiş olduğu işaretlerden hareketle, modernleşme sürecinden itibaren Türkiye’de İslam’ın sosyal, siyasal ve iktisadi açıdan biçimlendirilmek istendiği (Mardin, 2017, s. 142) ve bu süreçte basının etkin olarak kullanılmasından dolayı Türkiye basınının siyasal yönelimli bir İslamofobik söylem oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

Batılılaşma sürecinde biçimlendirilmesi gereken bir alan olarak görülen İslam, basın araçları ile ötekileştirilen, çerçevelenen bir anlama hapsedilmiştir. Bu durumun izlerini, iktidara yönelik muhalif hareketlenmelerin başladığı Cumhuriyet dönemi ve sonrasında görebiliriz. Türkiye’de Cumhuriyet yönetimi, iktidarı paylaşmamak ve farklı ideolojilerin kontrolüne bırakmamak için muhalif odakları irtica edebiyatı, din istismarı ve rejimin tehdit altında olduğu söylemlerini kullanarak olumsuz bir şekilde tanımlamıştır (Kara, 2016a, s.620). Muhalif politik hareketlenmeler demokratik perspektiften uzak bir şekilde “irticacı”, “şeriatçı”, “rejim

düşmanı”, “vatan haini”, “İslamcı”, “anti-laik” olarak nitelendirilmiş; iktidarın politikalarından rahatsız olan farklı ideolojilere sahip birçok vatandaş, muhalif partileri desteklemeleri sebebiyle nefret söylemi içerisine hapsedilmiş ve farklı görüşleri destekleme hareketleri önlenmiştir.

Bu bağlamda laiklik retoriği özellikle darbe dönemlerinde sıkça kullanılmış (Akın, 2016, s. 43), bu anlatımlardaki laiklik vurgulamaları İslam dini üzerinden yapılmış; İslam, karşıt bir konuma yerleştirilerek İslam ile ilgili ötekileştirici bir dil inşa edilmiştir. İktidar yöneticileri ve elitler tarafından üretilen bu dil ise basın aracılığıyla siyasal söylemler merkeze alınarak sürekli yeniden kurgulanmıştır. Bu durumun çeşitli örneklerini Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet sonrasında görmek mümkündür. Cumhuriyet devri boyunca Türk basının sayfaları kurgusal ya da bir yerlerden gelmiş (kaynağı belirsiz), maddi hatalarla dolu irtica dosyalarıyla, yazı ve karikatürlerle (Kara, 2017, s. 318) süslenmiştir. Çok partili hayata geçiş sürecinde örneklerini görebileceğimiz anti-demokratik bakış açısı; 27 yıllık tek parti dönemini bitiren ve toplam seçmen oyununun yarısından fazlasını alarak iktidar olan Demokrat Parti dönemi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Demokratik bir ülke olmanın gerekliliğinden hareketle DP'nin, İslam'a ve Müslümanlara sosyal ve siyasal alanlarda yaşam şansı vermesi basın tarafından yine tehdit olarak algılanmıştır.

Türkiye'de en önemli ve etkili kontrol araçlarından ve baskı mekanizmalarından biri olan basın, Adnan Menderes'ten itibaren muhafazakâr liderleri ve partileri irtica ile itham etmiştir. Muhafazakâr siyasetçiler üzerinden İslami kesime ve İslami söylemlere sahip partilere gözdağı verilmiş; karikatürler ve yazılar aracılığı ile İslami kavramlar bağlamından kopararak sunulmuş, İslami giyim/görünüm unsurları (başörtüsü, takke, sakal, sarık vb.) dışlanarak İslam/Müslümanlık eleştirisi yapılmıştır. Özellikle darbe dönemlerinde kabalaşan tahrik edici üslup basın yayın organlarında tekrarlanarak sürekli bir darbe çığırtkanlığı yapılmış, İslam'ın siyasal sahnede görünür olması darbeyi meşurlaştırıcı bir unsur olarak görülmüştür (Kara, 2016a, s. 35, 41-44). Darbeler ile demokrasi inşası amaçlayan kesim, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 müdahalelerinden farklı olarak; 28 Şubat sürecinde yönetime doğrudan el koyma değil, el koyma halinde yapılacakları sivil güçlere yaptırmayı ve bu vesileyle de biçimsel olarak demokrasiyi korumak ve siyasetin sakıncalı olarak tanımlanan aktörlerini devre dışı bırakarak yeniden siyasi yönetimi ele geçirmelerini önleyecek bir kurumsallaşmayı amaçlamıştır (Özipek, 2005c, s. 640).

Bu kurumsallaşma sonucunda, İslam kimliğine sahip kişilerin siyasal arena için tehdit oluşturduğu; bu kişilerin “rejim düşmanı ve irticacı olmaları sebebiyle” politikadan uzaklaştırılması ve toplumdaki dışlanması gerektiği söylemi basının kurgusal çalışmaları ile bir “mit” haline gelmiştir. Basına adeta bir misyon yüklenmişçesine; her türlü fikir ve düşünce saygı alanı içerisine dahil edilirken, demokrat ve cumhuriyetçi ideolojik perspektife sahip olan ve İslami ritüel ve alışkanlıkları barındıran siyasetçi ve seçmen rejim/demokrasi düşmanı olarak yorumlanmıştır.

5. Tartışma ve Sonuç: Tarihsel Süreçte Basının Ürettiği İslamofobik Söylemlerin Günümüze Yansımaları

Küresel bir problem haline gelen İslamofobinin Türkiye'de siyasal bir yönelime sahip olduğunu ve bu süreçte de kitle iletişim araçlarının aktif rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Türkiye'de tarihsel olarak siyasal amaçlarla örülen İslamofobik söylem, günümüzde daha etkili ve farklı şekillerle görünür olmaktadır. Bu durumun sebeplerinden kuşkusuz en önemlisi tarihsel olarak aynı anlatıların, hikâyelerin birbirine benzer İslam/Müslüman karşıtı öykülerin sürekli kurgulanarak günümüze kadar gelmesidir. Basın aracılığı ile siyasal bir dil kullanılarak inşa edilen bu İslamofobik retorik, özellikle 20. yüzyılın sonlarında ve 2000'li yılların başlarında etkin olan ve şu anda da hissedilen siyasal, sosyal/kültürel ve psikolojik alanlardaki aşağıdaki anlam ve sonuçları daha fazla görünür kılmıştır:

Siyasal alandaki etkiler:

- Din, özelde ise İslam, irticai unsur olarak yorumlanır hale gelmiştir.
- İslami referanslı söylemlere sahip kişilerin siyaset yapması negatif yorumlanmış ve rejimi tehdit edebileceği algısı üretilmiştir. Bu söylemlere sahip siyasetçileri destekleyen seçmen ise negatif anlam ve tanımlarla çerçeveselenmiştir.
- Cumhuriyet ve laik rejim karşıtı olmamasına ve kendilerinin siyasal anlamda İslamcı bir ideolojiye sahip olmadıklarını belirtmesine rağmen, İslami hassasiyetlere sahip kişiler rejimi tehdit eden tehlikeli kişiler olarak görülmüş, siyaset yapması hoş görülmemiştir.
- Laik, anti-laik ikiliğinden hareketle; İslami kavram ve unsurlar, popülist bir siyasal dille birlikte laikliği savunma mekanizmasını beraberinde getirmiş, toplumsal kutuplaşma oluşturulmuştur.
- İbadet ve örtünme gibi İslami unsurlar politik bir mesele olarak yorumlanmış, siyasal simge unsuru haline getirilmiştir. Özellikle İTC’nin yayın organı olan İçtihat dergisinde de kullanılan “tesettürün kadınların geri kalmasına sebep olan bir dini unsur olduğu yönündeki söylemlerin” (Gündüz, 2007, s. 564) günümüzde de, özellikle yakın dönemimizdeki tartışmalara bakılabilir, sürdüğünü ifade etmek mümkündür.

Sosyal/kültürel ve psikolojik alanlardaki etkiler:

- İrtica kavramı ile birlikte gerici, irticacı, dinci, İslamcı kelimelerinin negatif anlamlarda kullanımı yaygınlaşmıştır.
- İslami simge ve nesnelere irticai unsur olarak görülmüştür. İslami görüş ve hassasiyete sahip kesimler dinci, gerici olarak suçlanmış ve sosyal alanda, bazı çalışma sahalarında ötekileştirilmiş, toplumsal hayata katılımı rahatsız etmiştir.
- İslami eğitim - modern eğitim ikiliğinden hareketle, İslami eğitim tehditkar bir söylemin içine hapsedilmiştir.
- Dini kimlik ve sembollerin tehdit olabileceği düşüncesinden hareketle; bu unsurların kontrol edilmesi gerektiği düşünülmüştür.
- Dini unsur ve ritüeller, İslami unsurlar sömürülecek bir alan olarak yorumlanmıştır.
- Tarihsel süreçte yazılı basın araçlarında inşa edilen “İslam” ve “Müslüman” klişeleri günümüz kültürel araçlarında daha rahatsız edici bir biçime kavuşmuştur.
- Basın aracılığı ile negatif bir anlamla bilinir hale getirilen şeriat kelimesi, tehdit unsuru/korku mekanizması olarak kullanılmıştır.
- Özellikle medya yapımları ile (sinema, haber ve diğer kültürel programlar); İslam ile ilişkilendirilemeyecek siyasal/sosyal olaylar (terör, sapkınlık, nefret, şiddet gibi içerikler/olaylar ve dini yapılanmaları) İslam ile eşleştirilerek, genel bir İslam tasavvuru oluşturulmuştur, bu anlatımlarda İslam/Müslüman teması ön plana çıkarılmıştır. Ve her yeni olayda bu tarihsel anlatı yenilenmiştir.
- İslam ülkeleri ile ilgili sosyal/politik/ekonomik negatif olay ve olgular İslam ile ilişkilendirilerek, genel bir Müslüman/İslam okuması yapılmıştır. İslam ile ilgili bu negatif anlam ve kurgular, İslamofobik söylemler güldürü, karikatür mizah ve diğer sanat unsurları aracılığı ile de inşa edilmiştir¹⁴.
- Müslüman/laik; çağdaş/anti-laik; dinci, gerici, yobaz/ modern ikilemleri kültürel araçlarda negatif anlamlarla (yobaz, gerici vb.) ve görsel unsurlarla birlikte kullanılarak ötekileştirici magazinsel bir üslup inşa edilmiştir.
- Yakın tarihte özellikle ulusal yazılı basın araçlarında izlerini görebileceğimiz; İslam’ı/Müslümanları, tehdit unsuru olarak gösterme, terör ile ilişkilendirme

olayları sebebiyle “Müslüman/İslam=Terör” tartışması oluşturulmuştur. İslam’ın toplumsal düzeni bozduğu; şiddet ve terör gruplarının İslam ile ilişkilendirildiği; İslami faaliyetlerin ve ibadetlerin irticai eylem olarak nitelendirildiği; İslami giyim/görünüm unsurlarının toplumsal yaşamın dışına itilmesi gereken unsurlar olarak yorumlandığı bir söylem sosyal medya/dijital oyunlar gibi iletişim dünyasının her alanına dâhil edilmiştir.

Genel olarak oluşturulan negatif bir dindar, İslam, Müslüman tanımlamasının oryantalist Batı metinleri ile benzer anlatımlarla Türkiye basınında da inşa edildiğini söyleyebiliriz. İçselleştirilmiş oryantalizm olarak adlandırabileceğimiz bir yönelimi bünyesinde barındıran Türkiye basını, siyasal arenada kendisine bir söylem alanı bularak İslami yaşam stillerinin kamusal görünümünü bir anlamlar kümesine hapsedmiştir. Bu üretimler ise İslamofobik bir retorik doğurmuştur.

Özetle, Türkiye’de İslamofobi, sosyal ve toplumsal eylemlere dönüşmemiştir. Fakat basının üretmiş olduğu İslamofobik dil, pek çok probleme neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma sahası aynı zamanda konunun farklı perspektiflerle ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir.

Basın üzerinden gerçekleştirilen ve betimleyici bir karakter arz eden bu çalışmaya ek olarak çalışmada bahsi geçen dönemlerin arşiv çalışmasıyla da desteklenerek örnekler üzerinden tartışılması döneme ilişki sorgulamaları genişletmek açısından önem arz etmektedir.

Son Notlar

¹ Medya ve İslamofobi çalışmalarının genel değerlendirmesi için bkz. Temel, M. (2019). Türkiye’de Medya ve İslamofobi Araştırmaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(1), 93-121.

² Tanzimat sonrası gazeteler, çağdaşlaşmanın birer yansıtıcı aracı olarak işlev görmüşlerdir (Koloğlu, 2010b, s. 81). Sonraki süreçte ise politik bir hegemonya projesi olan modernliğin düşünsel temellerinin inşasında gazeteciler etkin bir rol almışlardır. Gazetecinin, değişim sürecinde giderek etkinleşen bir konuma sahip olması, Osmanlı toplumunda politik, ekonomik ve kültürel açıdan değişimin odağında yer almasını sağlamış, elit ve kitle arasındaki ilişkilerde belirleyici olmuştur (Gürkan, 1999, s. 64-65).

³ Bahsi geçen dönemlerin dışında da Türkiye siyasi tarihinin farklı evrelerinde İslam’ın siyasal görünürlüğü tartışma konusu olmuştur. Fakat çalışmada bu tartışmaların en yoğun olduğu dönemlere odaklanılmıştır.

⁴ Jön Türkler, siyasal adıyla İttihat ve Terakki mensupları, İslamcılıktan, Batıcılık ve Türkçülüğe kadar farklı fikri yönelişlere sahip olmuşlardır. Fakat Batıcılığın tonları halinde beliren İttihat ve Terakki’nin baskın karakterinde pozitivizm ve materyalizm temel/belirleyici dünya görüşü olarak öne çıkmıştır (Arabacı, 2010, s. 81-82; Söğütü, 2008, s. 45). Ayrıca Jön Türklerin içinde İslamcılık politikasına da yönelen görüşlerin olmasının sebebi, zor durumdaki Osmanlı’ya karşı İslam’ın ümmet bilincini sağlayacağı avantaj ile birçok ülkeden destek alınacağı beklentisidir. Jön Türklerin bazı üyelerinin İslam’ı kitleleri harekete geçirmenin aracı olarak görmelerine ve İslam’a önem atfeden sözlerine rağmen; laikliği temel ilke olarak kabul ettiklerini, İslam’ı devre dışı bırakan politikaların zeminini hazırladıklarını ve pozitivist algıyla İslam’a yönelik negatif bir dil kullandıklarını, üzeri örtük olarak dinin geri kalmaya sebep olduğunu düşündüklerini söylemek mümkündür (Findley, 2016, s. 163; Mardin, 2017, s. 17; Gündüz, 2007, s. 111). Özellikle İTC yayın organı olan İctihad, genelde din, özelde ise İslamiyet’e yönelik baştan itibaren olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir. Hatta İctihad, Osmanlı toplumunda dine olumsuz eleştiri yönelten ilk dergi olmuştur. Geri kalmanın temel sebeplerinden biri olarak din kabul edilmiştir. Burada kastedilenin, otantik İslam değil, hurafelere karışmış bir din olduğu ifade edilse de (Gündüz, 2007, s. 85), İslam ile birlikte hurafe/sömürü kavramlarının gazetelerde sık yer alması negatif bir bakış açısına zemin hazırlamıştır.

⁵ İsmail Kara’ya göre (2017, s. 17), Cumhuriyet döneminin/aydınlarının din ile ilgili politik mücadelesi, her ne kadar rejim karşıtı örgütlü dini hareketlere karşı yapıyor gibi görünse de, mücadele ve dönüştürülmek istenen asıl unsur İslam ve Müslümanlık olmuştur. Çünkü aktif dini hareketlenmeler konjonktürel ve geçici olup; İslam, bu topraklarla bağları koparılamaz geniş bir anlam taşımaktadır.

⁶ İrtica kelimesinin kullanımı noktasında bazı anlamsal farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, siyasal/toplumsal/dini olaylara bakışı da yansıtmaktadır. Bu noktada Bekir Berat Özipek irtica kavramı ile ilgili şu şekilde bir sorgulama yapmaktadır (2005a, s. 244): “Özellikle resmi söylemde irtica ile mücadelenin dine karşı mücadele olmadığı şeklindeki ifadeler, devlet nezdinde din ile irtica arasında bir sınır olduğu yargısını dolaylı olarak içermekte ve bu da onu tanımlamayı güçleştirmektedir. Ancak, kolaylıkla fark edileceği gibi

bu sınır çok belirsizdir ve Cumhuriyet dönemi siyasi pratiği böyle bir sınırın işlevsel olmadığını ve olmayacağını göstermektedir. Örneğin, irtica eğer din değil de ‘din adına üretilen hurafeler’ ise ‘dogmatik bilgi’nin hurafesi neyi ifade edecektir? Eğer hurafe kutsal kitapta yazılanların dışındakini, dine sonradan eklenen inançları ifade ediyorsa, bu durum dinin Ortodoks veya ‘bozulmamış’ biçimiyle devlet tarafından onaylandığı anlamına gelmeyecek midir? Demokratik devletin bir dini belirli bir biçimde anlayarak, onun dışındaki anlama biçimlerini ve pratikleri mahkûm etmeye yetkisi olabilir mi? Demokratik devletin vatandaşlarının hurafeye, büyüye ve mite inanmaya hakları yok mudur? Eğer irticanın siyasi anlamıyla tanımlandığı ve din devleti taleplerini ifade ettiği ileri sürülecekse bu kez de insanların sivil alanda kullandıkları özgürlüklerin tanınmamasının, giysilerinden ayınlarına kadar onlara getirilen yaptırımların veya din eğitimi veren okulların yasak olmasının, örneğin tekke, türbe ve zaviyelerle ilgili düzenlemenin açıklanması gerekecektir.”

⁷ Mizah basınının gelişim göstermeye başladığı yıllarda Matbuat İdaresi 1876 yılında, mizah gazetelerinin yayımladıkları resimlerin (karikatürlerin) birtakımının hükümetin politikasına, dinlere, mezheplere ve genel ahlaka dokunur şeylerden olduğunu belirterek, mizah yayınlarını kontrol etmeye çalışmıştır (Kabacalı, 1994, s. 26; Koloğlu, 2010a, s. 187).

⁸ Basının “irtica, gerici” kavramları ile çerçevelediği din ve İslam ilgili içerikleri; dini bir anlatımın dışında, toplumsal ikiliğe, ilerici-gerici ayrımının oluşmasına ve kullanılan bu negatif dilin ise toplum içerisinde ötekileştirmeye sebep olabileceğini ifade etmek mümkündür.

⁹ Şerif Mardin, Cumhuriyetin kuruluşuyla 1932 yılları arasındaki muhalefetin ilkinde bir ölçüde vahşi, ikincisinde ise daha nazik bir şekilde bastırıldığını belirtmektedir. İlkinde muhalif parti olan Terakkiperver Fırkası’nın “milletin istiklalini tehlikeye sokan” nitelemesiyle kapatıldığını; ikinci muhalif partinin ise mağdurun dikkate değer bir ilgi ve taraftar topluluğuna mazhar olan Serber Fırka olduğunu ifade etmektedir (Mardin, 2012, s. 178-179).

¹⁰ Emre Kongar (2011, s. 153), Demokrat Parti’yi “gerici” diye niteleyen “devletçi-seçkinlerin” aslında kendilerini iktidardan düşüren demokratik düzene olumlu gözle bakmadıklarını; bu durum neticesinde de diğer siyasal sebeplerle birlikte, 1950-1960 döneminin “devletçi-seçkinler” ile “gelenekçi-liberaler” arasında sert tartışmalara sahne olduğunu belirtmiştir.

¹¹ Emre Kongar’ın 21. *Yüzyılda Türkiye* isimli kitabının, “Özal Döneminde Siyasallaşan İslam ve Terör” başlıklı bölümünde, Özal’ın iktidarında özellikle sağ terör tirmanışının pek çok gazeteci ve yazarı tedirgin ettiği ifade edilmektedir. Yine aynı bölümde, siyasal İslam’ın bireysel terörizme de önemli ölçüde kaynaklık eden bir konuma girdiğini belirtmiştir (Kongar, 2011, s. 225). Görüleceği üzere, basın ile birlikte dönem aydınlarının siyasal iktidarlar üzerinden bir İslamofobik retorik ürettiğini ifade etmek mümkündür.

¹² Refahyol Hükümeti dönemi basınının siyasal amaçlarla göstermiş oldukları İslamofobik tutuma ilişkin veriler “Türkiye’de Siyaset Yönelimli İslamofobik Retorik: Refahyol Hükümeti Dönemi Basını Örneği” başlıklı tezin araştırma bölümünden elde edilmiştir.

¹³ 28 Şubat’ta alınan MGK kararları öncesi medya orduyu etkilemeye çalışmış, hükümetin sonlanmasına sebep olan MGK kararlarını da şu başlıklarla yayımlamıştır: “Tarihi Karar” (Hürriyet, 1 Mart 1997), “9 Saatlik Zirvede Rejime İnce Ayar” (Milliyet, 1 Mart 1997), “Zehir Zemberek” (Sabah, 1 Mart 1997), “Askerin 20 Şartı” (Hürriyet, 2 Mart 1997), “163 Geri Geliyor” (Milliyet, 2 Mart 1997), “Yeni Dönem” (Sabah, 2 Mart 1997), “Hoca Direniyor” (Hürriyet, 3 Mart 1997), “Genelkurmay: Erbakan’la Uyum Yok” (Milliyet, 3 Mart 1997), “MGK’nın Uyarısı Bir Başlangıçtır” (Milliyet, 3 Mart 1997), “Ordunun Demokrasiye Katkısını Bekliyoruz” (Sabah, 3 Mart 1997).

¹⁴ Konu ile ilgili, Turgay Yerlikaya’nın hazırlamış olduğu “Oryantalizm: Türk Medyasında Self Oryantalizm” başlıklı yüksek lisans tezi ve Mustafa Sami Mencet’in “Mizah Dergileri Ölçeğinde Türkiye’de İslamofobi” isimli doktora çalışmaları incelenebilir.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akın, M. H. (2016). Türkiye siyasi kültüründe laiklik meselesi ve 15 Temmuz sonrası laiklik tartışmaları ve FETÖ, *Muhafazakar Düşünce*, 49(15), s. 37-56.
- Akiner, N. ve Mencet M. S. (2016). Türkiye'de İslamofobi: Mizah dergilerinde İslam'ın temsili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(2), s. 169-196.
- Arabacı, C. (2010). İttihat ve Terakki basını. Hakan Aydın (Ed.), *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset içinde* (s. 73-172). Konya: Palet Yayınları.
- Avşar, A. (1996). Serbest Fırka-basın ilişkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Anabilim Dalı.
- Avşar, A. (1998). *Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2015). *1960'tan günümüze Türkiye tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başgil, A. F. (1977). *Din ve laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Bayraklı, E. ve Yerlikaya, T. (2007). Müslüman toplumlarda islamofobi: Türkiye örneği. *Akademik Ombudsman* (7), s. 51-70.
- Bayramoğlu, A. (2007). *28 Şubat bir müdahalenin güncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (2006). Muhafazakarlık üzerine. Tanıl Bora ve Murat Gültekin (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık içinde* (s. 92-104). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2014). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bezci, B. ve Çiftçi, Y. (2012). Self oryantalizm: İçimizdeki modernite ve/veya içselleştirdiğimiz modernite. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), s. 139-166.
- Bulut, Y. (2005). Türkiye'nin çağdaş tarihine ilişkin bazı gözlemler. *Divan İlmî Araştırmalar Dergisi* (2), s. 1-34.
- Canatan, K. (1995). *Bir değişim süreci olarak modernleşme*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Canatan, K. ve Hıdır, Ö. (2007). Önsöz. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.). *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm içinde* (s. 7-15). Ankara: Eskiye Yayınları.
- Çaha, Ö. (2005). *Ana temalarıyla 1980 sonrası İslami uyanış*. Tanıl Bora, Murat Gültekin (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (s. 476-492). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çarhoğlu, B. (2007). Medeniyetler çatışması ve batı medyasında İslam söylemi: Almanya örneği. *Doğu Batı Dergisi*, s. 207-216.
- Çeviker, T. (1988). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Demir, S. T. (2016). *Mizah dergileri kültürel hegemonya ve muhalefet*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Dirlik, A. (1998). Avrupa merkezlikten sonra tarih var mı? Küreselcilik, sömürgecilik-sonrası ve tarihin inkarı. *Cogito*, s. 15.
- Ergül, E. (2018). Demokrat Parti döneminde Türkiye'de İslamcılık. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü.
- Esposito, J. L. (2013). İslamofobi ve çok kültürlülük. *Hukuk ve Medya Bağlamında Tarabya Uluslararası İslamofobi Konferansı* (s. 27-31). İstanbul: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

- Findley, C. V. (2016). *Modern Türkiye tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gölcü, A. (2014). Demokrasi kültürü bağlamında 28 Şubat sürecini yeniden düşünmek: Köşe yazılarında demokrasi söylemi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, M. (2007). *II. Meşrutiyet’in klasik paradigmaları*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Güngör, E. (2011). *Türk kültürü ve milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Gürkan, N. (1999). İmparatorluktan ulus-devlete modernliğin inşasında gazeteciler. *Osmanlı Basın Hayatı Sempozyumu* (s. 47-67). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını.
- Hıdır, Ö. (2007). Anti-semitizm ve anti-İslamizm; benzerlikler ve farklılıklar. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.). *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm* içinde (s. 63-99). Ankara: Eskiye Yayınları.
- İşler, F. (2014). Türkiye’yi 28 Şubat sürecine götüren gelişmeler ve medyanın 28 Şubat sürecindeki rolü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk basınında demokrasi*. T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Kara, İ. (2016a). *Cumhuriyet Türkiye’sinde bir mesele olarak İslam 2*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, İ. (2016b, Aralık). “Laiklik tehlikede” edebiyatı 60 darbesiyle zihinlere yerleşmişti. *Derin Tarih*, s. 2-7.
- Kara, İ. (2017). *Cumhuriyet Türkiye’sinde bir mesele olarak İslam 1*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karpat, K. H. (2011). *Türk siyasi tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2014). *Osmanlı modernleşmesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kazan, Ş. (2017). *28 Şubat postmodern bir darbenin anatomisi*. Ankara: MGV Yayınları.
- Koloğlu, O. (2010a). *Osmanlı dönemi basınının içeriği*. İstanbul: İletişim Fakültesi Yayınları.
- Koloğlu, O. (2010b). *Osmanlı’da kamuoyu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim fakültesi Yayınları.
- Kongar, E. (2011). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurtoğlu, Z. (2005). Türkiye’de İslamcılık düşüncesi ve siyaset. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık* içinde (s. 201-216). İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2011). *Türkiye, İslam ve sekülerizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye’de din ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mencet, M. S. (2016). Mizah dergileri ölçeğinde Türkiye’de İslamofobi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Moran, B. (2016). *Türk romanına eleştirel bir bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996,). Değişen dünyada İslam’ın batıya dönük yüzü: Günümüz Türkiye Müslümanlığına bakış. *Müslüman İmajı*, s. 131-139.
- Okumuş, E. (2017). *Türkiye’nin laikleşme sürecinde Tanzimat*. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Orsak, S. (2006). Kazım Karabekir'in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasındaki faaliyetleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özipek, B. B. (2005a). İrtica nedir? Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (s. 236-244). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2005b). Serbest Fırka'nın mürtecileri. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (s. 245-259). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2005c). 28 Şubat ve İslamcılar. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (s. 640-651). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, E. W. (2008). *Medyada İslam*. A. Babacan (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Söğütü, İ. (2008). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de modernleşme: kırılmalar ve süreklilikler. *Muhafazakar Düşünce*, s. 33-54.
- Subaşı, N. (2016). *Türk aydınının din anlayışı*. Ankara: Otto Yayınları.
- Şener, M. (2015). Burjuva uygarlığının peşinde. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu (Hrz.). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat içinde* (s. 195-340). İstanbul: Yordam Kitap.
- Temel, F. ve Çelebi, M. B. (2016). 28 Şubat sürecinde egemen güç ve basın. 1. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi* (s. 212-225). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Uslu, A. (2015). Hür dünyanın saflarında. Kollektif. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat içinde* (s. 341-386). İstanbul: Yordam Kitap.
- Uzun, R. (1993). Siyasal iletişim sürecinde lider imajı: Basında Turgut Özal. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülker, N. S. (2012). Türk basınında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yardım, M. (2016). Postmodern dönemde oryantalist düşüncenin Müslümanları: İslamcılar. 1. *Uluslararası Sosyal Medya ve Müslümanlar Kongresi içinde* (s. 503-509). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yazıcı, M. (2015). Dinin magazinleştirilmesi: Türk televizyonlarında dinin temsili. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yerlikaya, T. (2014). Oryantalizm: Türk medyasında self oryantalizm. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zürcher, E. J. (2006). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve siyasal muhafazakarlık. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık içinde* (s. 40-45). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- <https://sozluk.gov.tr/> : Erişim Tarihi: 01.04.2020.

MEDIAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

Islamophobic Discourse within the Frame of Press-Power Relations in Turkey

Mustafa TEMEL

Extended Abstract

It is possible to state that Islamophobic discourses displayed by the press in Turkey serve a political purpose. The media, at this point, has performed as the subcontractor of thoughts/ideology and political actions that target to achieve political benefit and play an active role in the production of a negative language for Islam.

In this context, it is the main purpose of the study to question the historical traces of the Islamophobic discourse produced by the media in Turkey. This aim is also important in terms of contributing to the solution of the problem by determining the origin of the Islamophobia problem, which has started to become a global problem. In this regard, the appearance of anti-Islam in Turkey has been focused on the written press and the historical process of the Islamophobic rhetoric, which has a political appearance in the press of Turkey, and the political periods in which this rhetoric is evident have been mentioned. As a consequence, it is stated that the psychological, sociological, and political reflections/effects of the anti-Islamic discourses built by the press in the historical process.

Based on the signs of the historical process, it can be stated that since the modernization process, Islam was wanted to be shaped socially, politically and economically in Turkey (Mardin, 2017, p. 142) and that the press of Turkey formed a politically oriented Islamophobic discourse due to the effective use of the media in this process.

Islam, which is regarded as an area that needs to be shaped during the westernization process, is compressed into a meaning that is excluded by means of press and imprisoned in certain patterns. The traces of the situation in question can also be seen in the Republican era and in the aftermath, when opposing movements started to power.

In Turkey, the Republic administration has defined oppositional foci in a negative way by using the discourses of reactionary literature, religious abuse, and the regime under threat in order not to share power and leave them under the control of different ideologies (Kara, 2016a, p.620).

Opposing political movements are characterized by negative expressions such as 'reactionary', 'shariatist', 'anti-regime', 'traitor', 'Islamist', 'anti-secular', as far from democratic perspective; lots of citizens who do not like the policies of the government and have different ideologies were imprisoned in hate speech and their actions to support different views were prevented because they supported the opposition parties.

In this context, the rhetoric of secularism was frequently used especially during the coup periods (Akin, 2016, p. 43), and the emphasis on secularism in

these narratives was made within the scope of the religion of Islam; the religion was placed in a contradictory position and an othering language was constructed regarding İslam. This language in question which was created by the rulers and elites has also been reconstructed by taking political discourses into the center through the press. Various examples of this situation can be seen from the Republican period. During the Republican era, the pages of the Turkish press are decorated with fiction (uncertain source), fabricated and files about the reaction, which are full of material errors, with text and cartoons (Kara, 2017, p. 318). The anti-democratic perspective that we can witness in the process of transition to multi-party life; has gained a new dimension with the Democratic Party period, which ended the 27-year single-party period and was the power that the total voters gave more than half of their votes. Starting from the necessity of being a democratic country, the perception of DP (Democratic Party) towards Islam and Muslims in social and political life was perceived as a threat by the press.

Since Adnan Menderes era, the press, which is one of the most important and effective tools of control and repression mechanisms in Turkey, has accused conservative leaders and parties with reactionary reactions. The parties with Islamic sections and Islamic discourses have been intimidated through conservative politicians, Islamic concepts (hijab, skullcap, beard, turban, etc.) are presented by detaching them from their context through cartoons and writings, Islamic/Muslim clothing/view elements are excluded and Islamic criticism has been employed. In the press organs, the provocative style, especially in times of coup, was repeated and a constant blow was made, and the fact that Islam was visible in the political scene was observed as a legitimizing factor (Kara, 2016a, p. 35, 41-44).

Unlike the interventions of 27 May 1960, 12 March 1971 and 12 September 1980, the group aiming to build democracy with coups, aimed not in the form of direct seizure of management during the February 28 process but to get the actions to be taken in case of taking over the administration, without the need to confiscate the administration, by the civilian forces and on this occasion, they targeted the institutionalization that would formally protect democracy and prevent them from regaining political management by disabling the objectively identified actors of politics (Özipek, 2005c, p. 640).

The discourse that people with an Islamic identity pose a threat to the political arena, and that these people should be removed from politics and excluded from society because they are regime/democracy enemies and reactionaries has become a 'myth' with the fictional works of the press, as a consequence of this institutionalization. As if a mission was loaded in the press, on the one hand, all kinds of ideas and thoughts are included in the field of respect, on the other hand, it is interpreted as an enemy of politicians and voters who have a democratic and republican ideological perspective and which include Islamic rituals and habits.

In brief, it is possible to state that Islamophobia, which has become a global problem, has a political orientation in Turkey and that mass media play an active role in this process. The Islamophobic discourse, which is knitted historically for political purposes in our country, is becoming more effective and visible in different ways today. Undoubtedly, the most important reason for this situation is that the same narratives or stories and similar anti-Islamic/Muslim stories are constantly reconstructed and survived to the present day.

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

•••••

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.